

JAN PAWEŁ II
W KOLUMBII

Rozprawy i Monografie

tom XXII

JAN PAWEŁ II W KOLUMBII

Instytut Papieża Jana Pawła II

Warszawa 2018

Redaktor naczelny
ks. dr hab. Zdzisław Struzik, prof. UKSW

Redaktor naukowy
ks. dr hab. Tomasz Szyszka SVD

Recenzenci
ks. dr hab. Wojciech Kluj OMI, prof. UKSW
ks. prof. dr hab. Jarosław Różański OMI

Redakcja i korekta
Joanna Przypolska

Korekta
Instytut Papieża Jana Pawła II
Aneta Tunderska

Projekt okładki
Michalina Poźniak

Opracowanie graficzne i skład
Łukasz Jankowski /YENEK STUDIO DTP/

Druk
Drukarnia Wydawnictwa Arka

Zdjęcia
Archiwum Instytutu Papieża Jana Pawła II

Teksty polskie przemówień i homilii zamieszczone w aneksie
©Copyright by Wydawnictwo św. Stanisława BM
©Copyright by Pallottinum

©Copyright by Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2018

ISBN 978-83-65198-39-6
ISSN 2450-5218

Instytut Papieża Jana Pawła II
ul. Księdza Prymasa Augusta Hłonda 1
02-972 Warszawa
tel. 22 213 11 90, fax 22 213 11 92
www.ipjp2.pl, instytut@ipjp2.pl

Mazowsze.
serce Polski

SPIS TREŚCI

Tomasz Szyszka <i>Słowo wstępne</i>	7
Zdzisław Struzik <i>Przesłanie moralno-teologiczne Jana Pawła II w Kolumbii (1-7 lipca 1986)</i>	11
Alicja Fijałkowska <i>Cywilizacja śmierci i przemocy. Kontekst polityczno-społeczny pielgrzymki Jana Pawła II do Kolumbii</i>	31
Bogdan Piotrowski <i>Znaczenie pielgrzymek papieża Pawła VI, Jana Pawła II i Franciszka do Kolumbii</i>	47
Tomasz Szyszka <i>O miejscu Indian w Kościele i w społeczeństwie kolumbijskim według nauczania Jana Pawła II</i>	57
Jarosław Tomaszewski <i>Modele świętości Kościoła katolickiego w Kolumbii</i>	89
Jan J. Stefanów <i>Od apostołatu biblijnego do animacji biblijnej duszpasterstwa. Kolumbia jako scena przemian w rozumieniu roli słowa Bożego w życiu i misji Kościoła w kontekście pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Kolumbii w roku 1986</i>	105
Aneks <i>Jan Paweł II w Kolumbii. Przemówienia i homilie</i>	115
Fotografie	255

SŁOWO WSTĘPNE

Jan Paweł II odbył pielgrzymkę apostolską do Kolumbii w pierwszym tygodniu lipca 1986 roku. Była to już szósta pielgrzymka tegoż papieża do Ameryki Łacińskiej. Odwiedził podczas niej jedenaście miejscowości, odbył wiele spotkań i wygłosił kilkadziesiąt przemówień i homilii, zaś jej hasłem było „Drogami Kolumbii z pokojem Chrystusa”¹.

Pierwszego dnia (1 lipca), po powitaniu na lotnisku El Dorado, Jan Paweł II udał się do centrum miasta, gdzie miało miejsce spotkanie w katedrze z duchowieństwem diecezjalnym i zakonnym, zaś nieco później spotkanie z mieszkańcami Bogoty na placu Simóna Bolívara oraz spotkanie z prezydentem republiki Belisario Betancurem, jak również członkami rządu, przedstawicielami świata polityki, przemysłu i kultury w pałacu Casa de Nariño. Późnym wieczorem w nuncjaturze odbyło się jeszcze spotkanie z Polonią.

W drugim dniu pielgrzymki (2 lipca), w stolicy kraju Bogocie, miały miejsce liczne wydarzenia i kolejne spotkania. W parku im. Simóna Bolívara odbyła się Msza św., w której wzięły udział setki tysięcy wiernych. Następnie Jan Paweł II spotkał się z korpusem dyplomatycznym w nuncjaturze, a po jego zakończeniu wygłosił orędzie radiowe do więźniów. Kolejnym punktem programu było spotkanie w nuncjaturze z prezydium CLAR (Konferencja Zakonów Ameryki Łacińskiej), natomiast w siedzibie Sekretariatu Episkopatu papież spotkał się z przedstawicielami Konferencji Episkopatu Kolumbii. Kolejne spotkanie miało miejsce w siedzibie CELAM z biskupami uczestniczącymi w posiedzeniu CELAM, a następnie z kierownictwem CIEK (Conferencia Interamericana de Educacion Catolica), a późnym popołudniem spotkanie z młodzieżą na stadionie Nemesio Camacho.

W trzecim dniu pielgrzymki (3 lipca) Jan Paweł II udał się do miejscowości Chiquinquirá, gdzie znajduje się narodowe sanktuarium Maryjne. Msza św. została odprawiona w parku położonym niedaleko sanktuarium, zaś w samym sanktuarium przed cudownym wizerunkiem papież zawierzył Kolumbię Matce

¹ Por. „L'Osservatore Romano” (1986), nr 6, s. 1-32; G. Polak, *Niestrudzony Pielgrzym Miłości. 104 podróże papieża Jana Pawła II*, Warszawa 2008, s. 160-163.

Bożej. Po powrocie do Bogoty odbyło się nabożeństwo słowa w parku El Tunal z udziałem mieszkańców ubogich przedmieść stolicy. Wieczorem papież polecał do Cali, gdzie zamieszkał w tamtejszym Wyższym Seminarium Duchownym.

W czwartym dniu pielgrzymki (4 lipca) papież odwiedził trzy miasta. Rano, w miejscowości Tumaco, miała miejsce liturgia słowa w tak zwanej „Dolinie św. Judy Tadeusza”. Następnie papież udał się do Popayán, gdzie odwiedził katedrę, zaś na obrzeżach miasta spotkał się z ludnością autochtoniczną tego regionu. Po powrocie do Cali odbyła się Msza św. na miejscowym stadionie, a po jej zakończeniu w kaplicy seminarium papież spotkał się z „małymi misjonarzami”, członkami ruchu „Dziecięstwa Misyjnego”.

Sobota (5 lipca) była piątym dniem pielgrzymki Jana Pawła II. W godzinach popołudniowych papież odwiedził miejscowość Chinchiná, gdzie modlił się w intencji ofiar wybuchu wulkanu Nevado del Ruiz. Po przybyciu do Medellín, na terenie lotniska Olaya Herrera papież odprawił Mszę św. i udzielił święceń 92 diakonom. Kolejnym punktem papieskiej wizyty w tym mieście było nabożeństwo liturgii słowa na stadionie Atanasio Girardot dla ubogich mieszkańców tegoż miasta. Po spotkaniu papieża z przedstawicielami zakonów żeńskich i instytutów świeckich w katedrze miało miejsce spotkanie z profesorami wyższych uczelni i intelektualistami w gmachu tamtejszego wyższego seminarium duchownego.

W niedzielę (6 lipca) Jan Paweł II, na swoje specjalne życzenie, został przetransportowany helikopterem do miejscowości Armero, gdzie wygłosił krótkie przemówienie i modlił się pod krzyżem na gruzach miasta, całkowicie zalanego i zniszczonego przez lawinę błota. Stamtąd udał się na północ Kolumbii do miejscowości Bucaramanga, gdzie odprawił Mszę św. Kolejnym punktem programu przedostatniego dnia pielgrzymki papieskiej do Kolumbii było miasto Cartagena, gdzie odbyło się nabożeństwo słowa oraz koronacja figury „Nuestra Señora de la Candelaria” z sanktuarium maryjnego Popa. Następnie papież udał się do sanktuarium św. Piotra Klawera, gdzie modlił się przy grobie tego wielkiego apostoła czarnych niewolników.

W siódmym i ostatnim dniu pielgrzymki do Kolumbii Jan Paweł II udał się do miejscowości Barranquilla, gdzie przewodniczył liturgii słowa na głównym placu przed tamtejszą katedrą. W Barranquilla, na lotnisku Ernesto Cortissoz, miała miejsce uroczystość pożegnania papieża, który udał się w dalszą drogę do Saint Lucia.

Po ponad trzech dekadach od papieskiej pielgrzymki do Kolumbii, Instytut Papieża Jana Pawła II w Warszawie zorganizował wyjazd badawczy do Kolumbii (3-25 sierpnia 2017 r.) w celu dokonania kwerendy w tamtejszych archiwach i bibliotekach, aby dotrzeć do materiałów archiwalnych dotyczących obecności św. Jana Pawła II w Kolumbii.

Dzięki uprzejmości przewodniczącego Konferencji Episkopatu Kolumbii ks. bpa Oscara Urbina Ortega oraz sekretarza Konferencji Episkopatu Kolumbii

SŁOWO WSTĘPNE

ks. bpa Elkina Fernando Álvarez Botero możliwe było pełne zapoznanie się z licznymi dokumentami (siedem obszernych teczek) z okresu przygotowań wizyty papieskiej, jej przebiegu i późniejszej ewaluacji. Przekazano również na rzecz Instytutu Papieża Jana Pawła II w Warszawie płytę DVD ze zdjęciami z wizyty papieża w Bogocie oraz dwie pozycje książkowe. Podczas wyjazdu badawczego przeprowadzono również kwerendy w Archiwach Archidiecezjalnych w Medellín, Cali i Popayán. Słowa podziękowania za współpracę należą się między innymi ks. abpowi Ivanowi Antonio Martín López oraz pracownikom tamtejszego archiwum kościelnego, jak również wikariuszowi generalnemu ks. Willamowi Correa Pareja z Cali oraz tamtejszej archiwistce.

Miejscem poszukiwań materiałów archiwalnych z okresu wizyty Jana Pawła II w Kolumbii były również biblioteki oraz czytelnie czasopism, jak również stosowne archiwa poszczególnych gazet i czasopism (np. Hemeroteca Universitaria Nacional; Biblioteca Nacional de Colombia; Biblioteca „Rafael Maya” Comfacauca; Biblioteca del Banco de la Colombia albo Archivo Histórico José María Arboleda Llorente – Centro Estudios Históricos w Popayán).

Równie ważnym elementem wyjazdu badawczego było odwiedzenie miejsc, gdzie przebywał Jan Paweł II, oraz spotkania z osobami zaangażowanymi w przygotowanie pielgrzymki czy też „kustoszami” tego wielkiego wydarzenia. Jednym z nich jest pan prof. dr Bogdan Piotrowski, pracownik Universidad de La Sabana, piastujący funkcję dziekana (Decano Facultad de Filosofía y Ciencias Humanas) i kierownik katedry Santo Juan Pablo II Magno. Innym przykładem jest proboszcz parafii św. Jana Pawła II w Popayán, ks. Carlos Enrique Zuluaga Villamarín.

Przywieziony do Polski materiał (zdeponowany w Instytucie Papieża Jana Pawła II w formie zdigitalizowanych materiałów), posłużył do przygotowania konferencji misjologicznej zatytułowanej „Drogami Kolumbii z pokojem Chrystusa. Jan Paweł II w Kolumbii”. Konferencja ta, zorganizowana przez Instytut Papieża Jana Pawła II wraz z Katedrą Misjologii Instytutu Dialogu Kultury i Religii Wydziału Teologicznego UKSW, odbyła się 23 lutego 2018 roku na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Otwarcia konferencji dokonał ks. prof. dr hab. Jarosław Różański OMI, prodziekan Wydziału Teologicznego UKSW. Pierwszy referat na temat kontekstu społeczno-politycznego pielgrzymki Jana Pawła II do Kolumbii przedstawiła dr Alicja Fijałkowska z Ośrodka Studiów Amerykańskich UW. Drugi referat wygłosił ks. dr hab. Zdzisław Struzik prof. UKSW, dyrektor Instytutu Papieża Jana Pawła II, który omówił główne wątki tematyczne poruszone przez Jana Pawła II podczas pielgrzymki do Kolumbii. Kolejny referat, przedstawiony przez prof. dra Bogdana Piotrowskiego z Universidad de La Sabana w Bogocie, dotyczył porównania trzech pielgrzymek papieskich: Pawła VI, Jana Pawła II i Franciszka. Na temat różnorodnych modeli świętości Kościoła w Kolumbii mówił ks. dr Jarosław Tomaszewski, pracownik dydaktyczny Facultad Theologica de Mariano Soler z Montevideo w Urugwaju. Natomiast sekretarz

generalny Katolickiej Federacji Biblijnej ks. lic. Jan Jacek Stefanów SVD przedstawił rozwój animacji biblijnej w Kościele latynoamerykańskim, ze szczególnym uwzględnieniem Kościoła w Kolumbii. Ostatni referat, autorstwa ks. dra hab. Tomasza Szyszki z Katedry Misjologii UKSW, dotyczył miejsca Indian w Kościele i społeczeństwie kolumbijskim według nauczania Jana Pawła II.

Owoce wyjazdu badawczego, jak również Ogólnopolskiej Konferencji Misjologicznej „Drogami Kolumbii z pokojem Chrystusa. Jan Paweł II w Kolumbii”, jest niniejsza pozycja książkowa. Jest to już XXII tom serii wydawniczej „Rozprawy i Monografie” Instytutu Papieża Jana Pawła II w Warszawie. W skład tejże pozycji weszły pełne teksty wygłoszonych referatów, jak również aneks z wszystkimi przemówieniami wygłoszonymi przez Jana Pawła II w Kolumbii oraz aneks zdjęciowy przedstawiający różnorodne pamiątki związane z pielgrzymką i osobą św. Jana Pawła II w Kolumbii.

Ks. Tomasz Szyszka SVD

KS. DR HAB. ZDZISŁAW STRUZIŁ, PROF. UKSW
INSTYTUT PAPIEŻA JANA PAWŁA II,
UNIwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

PRZESŁANIE MORALNO-TEOLOGICZNE JANA PAWŁA II W KOLUMBII (1-7 LIPCA 1986)

WPROWADZENIE

Papież Jan Paweł II kierował swoje przesłania do wszystkich grup społecznych i religijnych, dlatego wystąpienia te nabierały charakteru powszechnego, miały wpływać tak na życie religijne, jak i na zmiany społeczne. W ówczesnym czasie Kolumbia przeżywała głęboki kryzys polityczny, do walki o władzę włączyło się wiele grup etnicznych i nieformalnych organizacji. Należało spodziewać się, że wizyta Jana Pawła II w Kolumbii w lipcu 1986 r. wprowadzi pojednanie i pokój².

1. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z MŁODZIEŻĄ
NA STADIONIE NEMESIO CAMACHO. *BĘDZIECIE ŚWIATŁEM
WŚRÓD MROKÓW, JEŚLI OŚWIECI WAS CHRYSYTUS.*
BOGOTA, 2.07.1986.

Jan Paweł II pozdrowił młodzież kolumbijską, powiedział, że są solą ziemi i światłością świata. Są młodzi i są uczniami Chrystusa, dlatego stanowią przyszłość Kościoła. Przyczyną nadziei – mówił papież – jest fakt, że młodzi

² Wszystkie cytowane teksty Jana Pawła II z wizyty w Kolumbii pochodzą z: *Jan Paweł II w Kolumbii. Przemówienia i homilie*, w: A. Piętka (red.), *Nauczanie papieskie*, t. IX, 2, Poznań 2007, s. 3-112.

żyją na przełomie tysiąclecia chrześcijaństwa i 500-lecia ewangelizacji w Ameryce Łacińskiej. Do młodzieży chrześcijańskiej będzie należało przeniesienie wielkiego depozytu wiary i głoszenie Chrystusa nowym pokoleniom.

Młodzież kolumbijska przygotowała się na spotkanie z papieżem poprzez studiowanie dwóch dokumentów: listu apostolskiego z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży³ i Orędzia na XVIII Światowy Dzień Pokoju⁴ pod hasłem „Pokój i młodzi idą razem”.

Papież docenił postawę i działania młodzieży przeciw korupcji, niesprawiedliwości i przemocy panujących w społeczeństwie kolumbijskim. W kraju tak zasobnym w bogactwa naturalne i ludzkie nadal nie ma równowagi gospodarczej, panuje bezrobocie, a nawet nędza społeczna.

Chociaż młodzież kolumbijska jest pilna, pracowita i odważna, to jednak czyhają na nią pokusy: pragnienie szybkiego nielegalnego wzbogacenia się, ucieczka w narkotyki lub inne nałogi. Istnieje też niebezpieczeństwo utraty wartości chrześcijańskich.

Największym zagrożeniem jest postawa agresji i walki zbrojnej z panującymi niesprawiedliwymi relacjami społecznymi. W wyniku walk tzw. *guerrilli* wielu młodych straciło życie, a inni są manipulowani ideologiami sprzecznymi z przesłaniem Kościoła o pokojowych formach zmian stosunków społecznych.

Jan Paweł II mówił, że odnowa moralna i społeczna powinna dokonać się najpierw w sercach młodych ludzi, w odnowie wiary i zaufania do Chrystusa i Jego Ewangelii. Chrystus odrzucił wszelkie pokusy złego (diabła), podobnie i młodzież kolumbijska powinna odrzucić bałwochwalcze idee, niszczące teraźniejszość i nie dające szans na pokojowe współdziałanie w społeczeństwie. Najwyższą wartością pozostaje Bóg, a wobec Niego nic nie znaczą: bogactwa, przyjemność, nauka, sława, prestiż, ani utopie polityczne. Bez Boga wkracza w życie człowieka materializm, a z nim poczucie bezsensu, alienacja i wszelkie wypaczenia.

Całe dobro zostało objawione przez Chrystusa, u Niego i w Nim trzeba szukać ratunku wobec zagrożeń współczesnego świata, w Chrystusie tylko można znaleźć prawdę, która może dokonać rewolucji miłości dla całego globu ziemskiego.

Papież zapewniał, że poprzez chrzest i sakramenty, a także głęboką wiarę w obecność Chrystusa w Eucharystii może dokonać się przemiana serc, które doprowadzą do zmiany ustroju i do sprawiedliwości. Najistotniejsze jest wspólne bycie i działanie w Kościele i przez Kościół, który prowadzi doczesną drogą do poprawy doczesności i zapewnia wieczność.

Misją Kościoła jest obrona praw człowieka, sprawiedliwości i godności każdego, ponieważ człowiek jest obrazem Boga. Dlatego Kościół powinien dbać

³ Podczas obchodów Międzynarodowego Roku Młodzieży zorganizowanego przez ONZ (1985) papież Jan Paweł II wystosował list apostolski do młodych.

⁴ Jan Paweł II, Watykan, 08.12.1984 r.

o rozwój człowieka, duchowy i materialny, powinien budować dobro doczesne, a przez nie – dobro wieczne.

Owoce sprawiedliwości, tak jak owocem zmartwychwstania Chrystusa jest pokój, który należy wprowadzać. Nie należy ulegać pokusie przemocy, ona jest złudna i prowadzi do wielu nieszczęść, a wyznawcy Chrystusa mają nieść i bronić pokoju. Można w tej obronie poświęcać swoje cierpienia, wysiłki i modlitwę.

Papież wezwał młodzież Kolumbii do kruczaty braterskiego pojednania, konstruktywnego dialogu i społecznego współdziałania, aby panowało porozumienie i postęp. Taką drogą można stać się dziećmi pokoju, a tym samym dziećmi Boga.

Następnie Jan Paweł II zaproponował pakt przyrzeczeń, w formie pytań i odpowiedzi młodzieży, wyrażającej zgodę na to, by być świadkiem Chrystusa w rodzinach, w miejscach nauki i pracy, być wiernym Chrystusowi w życiu osobistym, w poszanowaniu ciała, w przyjaźni i narzeczeństwie, być świadkiem Chrystusa w obronie życia ludzkiego i osoby będącej obrazem Boga, być świadkiem Chrystusa w odpoczynku, w pracy i w sporcie. Takie porozumienie młodzieży z Chrystusem w Kościele miało ukazać możliwość duchowego, społecznego i sprawiedliwego rozwoju.

Jan Paweł II po raz kolejny uświadomił zebranej młodzieży stałą obecność Chrystusa w życiu i w obecnym zgromadzeniu. Zachęcał zebraną młodzież do pójścia za Chrystusem jako „jedynym, który nie zdradza”⁵.

Na zakończenie Jan Paweł II polecił kolumbijską młodzież Matce Bożej, która potrafiła historię ludzką zamienić w historię ludzkości.

2. HOMILIA W SANKTUARIUM MATKI BOŻEJ. PAN STRĄCA WŁADCÓW Z TRONU, A WYWYŻSZA POKORNYCH. CHIQUINQUIRÁ, 3.07.1986.

W sanktuarium Maryi Królowej Pokoju i Kolumbii w Chiquinquirá Jan Paweł II nawiązał do wydarzeń ewangelicznych, do nawiedzenia św. Elżbiety przez Matkę Bożą: „Błogosławiona jesteś, któraś uwierzyła” (Łk 1, 45).

Po zwiastowaniu i po zgodzie Maryi, Zbawiciel narodził się na świecie i wypełnił się czas starotestamentalnego oczekiwania. Przyjście Matki Bożej do św. Elżbiety powtarza się w każdym sanktuarium, Matka Boża przychodzi i nawiedza ludzi, przynosząc im Zbawiciela – wezwanie i prawdę o zbawieniu. Jan Paweł II powtórzył słowa swojego poprzednika Piusa XII: „Kolumbia

⁵ Jan Paweł II, Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą na stadionie Nemesio Camacho. *Bądźcie światłem wśród mroków, jeśli oświeci was Chrystus*. Bogota, 2.07.1986, 10.

to ogród maryjny, pomiędzy jego sanktuariami błyszczy jak słońce pośród gwiazd przybytek Matki Bożej w Chiquinquirá”⁶.

Papież pozdrowił wszystkich, duchownych, ojców dominikanów – opiekunów sanktuarium, i z wielką życzliwością zwrócił się do *campesinos*, którzy od 400 lat z wielkim uwielbieniem czczą Matkę Bożą w tym sanktuarium⁷. Docenił wiarę i tradycję wiary w narodzie oraz zachęcił do odmawiania modlitwy różańcowej, w której są zawarte wszystkie tajemnice zbawienia, które świadczą o obecności Boga wśród ludzi.

Tłumacząc tajemnicę zbawienia, Jan Paweł II przytoczył tekst proroka Izajasza (Iz 9, 5-6), który przepowiadał nadejście Księcia Pokoju i przyjście czasu „prawa i sprawiedliwości”. Ten pokój został przekazany człowiekowi i takim pokojem ma się kierować każdy człowiek dobrej woli. Pokój wymaga prawa i sprawiedliwości, dlatego stosunki społeczne w Kolumbii także powinny opierać się na sprawiedliwości w ocenie wysiłku, wiary i pracy, szczególnie *campesinos*. Wiara ludzi nie powinna być wykorzystywana do wprowadzania zgubnych ideologii tak zwanego nowego wyzwolenia. Wyzwolenie człowieka wystąpiło w aktach zbawczych Chrystusa, było to i jest wyzwolenie z grzechów, natomiast zmiana rzeczywistości społecznych ma się odbywać na zasadach wskazanych w Ewangelii – miłości, sprawiedliwości i pokoju.

Maryja w sanktuarium Chiquinquirá jest obrazem odnowy, obrazem nowego stworzenia i nowej ludzkości, dlatego naród Kolumbii powinien odnawiać się nieustannie, z pomocą duchową Maryi.

3. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z MIESZKAŃCAMI „BARRIOS”. PRACA, KTÓRA JEST DROGĄ KU WYZWOLENIU. 3.07.1986.

Papież Jan Paweł II pozdrowił zebranych mieszkańców Bogoty, a szczególnie zwrócił się do ludzi pracy. Pobłogosławił ich trud i wysiłek, porównał obowiązek pracy do pracy, jaką wykonywał Jezus, pracy, jaką wykonywała Święta Rodzina. Niestety, mówił, obywatele Kolumbii i mieszkańcy stolicy Bogoty cierpią na chroniczny brak pracy, a co za tym idzie, boleśnie cierpi większość rodzin. Papież powiedział: „Zapraszam więc was, drodzy bracia, ludzie pracy, do wspólnego zastanowienia się dzisiaj nad niektórymi aspektami ludzkiej pracy, widzianej w perspektywie Ewangelii, źródła światła”⁸.

⁶ Jan Paweł II, Homilia w Sanktuarium Matki Bożej. *Pan strąca władców z tronu, a wywyższa pokornych*. Chiquinquirá, 3.07.1986, 2.

⁷ W 1919 roku odbyło się ukoronowanie Matki Bożej Patronki Kolumbii.

⁸ Jan Paweł II, Bogota. Spotkanie z mieszkańcami „Barrios”. *Praca, która jest drogą ku wyzwoleniu*, 3.07.1986, 1.

Człowiek poprzez pracę doskonali siebie, uczestniczy także w wielkim dziele stwórczym Boga. Bóg przekazał Kolumbii bogate zasoby materialne w postaci ziemi i bogactw naturalnych, wykorzystanie ich wraz z uruchamianiem zdolności ludzkich jest zadaniem i obowiązkiem, a owoce pracy mają być należycie dzielone, szczególnie z uwzględnieniem najuboższych obywateli.

Dobro zawarte w pracy służy człowiekowi do jego duchowego rozwoju, czyni go bardziej podobnym do Boga – człowiek staje się poprzez pracę obrazem Boga (por. Rdz 1, 26). Aby taki obraz się urzeczywistniał, człowiek powinien mieć dostęp do pracy. Papież mówił: „Powinny zostać tu podjęte wszelkie inicjatywy osób i instytucji publicznych, mogących pomóc w tworzeniu stanowisk pracy, które by umożliwiły bezrobotnym godziwe i sprawiedliwie wynagradzane zajęcie”⁹.

Człowiek nadaje pracy specyficzną godność, przekazuje jej specjalny charakter, a z moralnego punktu widzenia każda praca uszlachetnia, niezależnie od jej rodzaju i wysokości wynagrodzeń. Więcej, praca powinna mieć także charakter i cechy miłości i sprawiedliwości oraz solidarności społecznej – tak mówi nauka społeczna Kościoła.

W sposób szczególny Jan Paweł II zwrócił się do rolników: „Wy, mężczyźni i kobiety, mieszkańcy wsi, dokładnie wypełniacie polecenie Pana, by czynić sobie ziemię poddaną”¹⁰ (por. Rdz 1, 28). Zarówno robotnicy najemni, jak i właściciele małych pól uprawnych borykają się z wieloma problemami, oczekując na owoce swej pracy. Należy dostrzegać i pozytywnie oceniać pracę wszystkich współpracujących w sektorze rolniczym: przemysłowców, handlowców, a także pracowników socjalnych, którzy starają się nadać pracy *charakter ewangelizacyjny*.

Kościół w swoim nauczaniu społecznym stara się w każdym ustroju społecznym wskazywać na sprawiedliwość społeczną, na godność pracy, na prawo do pracy i na sprawiedliwy i społeczny podział dóbr naturalnych i tych wytworzonych przez człowieka. Papież zaznaczył także, że: „Społeczna nauka Kościoła inspiruje chrześcijańską *praxis* w szlachetnej walce o sprawiedliwość, wyklucza jednak, jako obcą Ewangelii, programową walkę klas, wiodącą do nowych form zniewolenia”¹¹.

Jan Paweł II zwrócił uwagę na pracę kobiet i sugerował, aby ich praca nie uniemożliwiała wykonywania przez matki obowiązków rodzinnych i wychowawczych. Należy także rozwiązać poważny problem pracy dzieci, które są zmuszone pomagać rodzicom, kosztem wychowania i nauczania.

Papież stwierdził, że praca ma także wymiar duchowy: „Poprzez pracę możecie przybliżyć się do Boga i uczestniczyć w Jego planach zbawienia człowieka

⁹ Jan Paweł II, Bogota. Spotkanie z mieszkańcami „Barrios”, dz. cyt., 2.

¹⁰ Tamże, 4.

¹¹ Tamże, 5.

i świata¹². Człowiek wykorzystuje przyznane mu przez Stwórcę talenty: łaski Bożej, pozwalającej osiągnąć życie wieczne, rozumu, cnót i energii, umożliwiające uczciwe i kompetentne wykonywanie pracy. Dzięki wykorzystaniu tych talentów człowiek może wykazywać się duchowym rozwojem i osiągnięciami.

Z pracą wiąże się także obowiązek, prawo i konieczność właściwego odpoczynku, o czym nauczał Jan XXIII¹³. Odpoczynek powinien być połączony z wykonaniem obowiązku modlitwy i spotkania się z Bogiem w Eucharystii na Mszy św.

Na zakończenie Jan Paweł II pobłogosławił wszystkich ludzi pracy, polecił ich opiece Matki Bożej i wskazał, że praca powinna stawać się źródłem doskonałości chrześcijańskiej.

4. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z KOŚCIOŁEM MISYJNYM. *MISJA, KTÓRA NIE ZNA GRANIC*. TUMACO, 4.07.1986.

Na wstępie przemówienia Jana Pawła II padły słowa: „Pozdrawiam misjonarzy i misjonarki, kapłanów, zakonników, zakonnice i świeckich – gorliwych świadków i siewców Ewangelii. Wszyscy, drodzy misjonarze, jesteście obecni w moim sercu i w moich modlitwach¹⁴”.

Papież zauważył, że ludzie zawsze pragną szczęścia, wolności i błogosławionej przyszłości. Te pragnienia wypełnia przesłanie ewangeliczne, szczególnie poprzez głoszenie słowa Jezusa Chrystusa i realizację Jego przesłania: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!” (Mk 16, 15). To dzieło ewangelizacji narodów Kontynentu Ameryki Łacińskiej popierane było przez papieży, którzy kierowali na te tereny misjonarzy. Pierwszymi terenami były: Santa Marta, Cartagena, Popayán i Santa Fe de Bogota, gdzie powstały dzieła misyjne nazywane: *doctrinas*, „redukcje” i parafie. Kościół dokonywał jednocześnie ogromnego dzieła w zakresie kultury, szerząc pojęcia ojczyzny i narodu aż po krańce terytorium kolumbijskiego. Papież wspominał zasługi misyjne błogosławionego Ezechiela Moreno, a także zapowiadany III Kongres Misyjny Ameryki Łacińskiej (1987). Mówiąc o doktrynie misyjnej, przywołał dokument przemówienia inauguracyjnego podczas III Konferencji Ogólnej Episkopatów Ameryki Łacińskiej w Puebla 28 stycznia 1979, a także adhortację apostołską Pawła VI *Evangelii nuntiandi*.

Kościół z natury swej jest misyjny i posłany do głoszenia Chrystusa wszystkim narodom, w każdych czasach i w każdej sytuacji gospodarczej i politycznej,

¹² Jan Paweł II, Bogota. Spotkanie z mieszkańcami „Barrios”, dz. cyt., 6.

¹³ Jan XXIII, *Mater et Magistra*, 220, w: Jan XXIII, *Mater et Magistra*, Paris 1963, s. 47-121; w: AAS 53 (1961), s. 401-464.

¹⁴ Jan Paweł II, *Misja, która nie zna granic*. Przemówienie podczas spotkania z Kościołem misyjnym, Tumaco, 4.07.1986.

ponieważ Chrystus pragnie być ze wszystkimi, we wszystkich okolicznościach życia. Przesłanie ewangeliczne Kościół szczególnie niesie najbardziej potrzebującym i znajdującym się na marginesie życia. „Towarzyszy im skutecznie i w sposób pokojowy, jak tego wymaga Ewangelia, zwłaszcza gdy chodzi o obronę słusznych praw dotyczących własności pracy, kształcenia i udziału w życiu publicznym kraju. Ewangelizacja tubylców wzbogaca Kościół powszechny i całą ludzkość w wymiarze kulturalnym, społecznym i religijnym”¹⁵.

Permanentnym działaniem misyjnym całego Kościoła i Kościoła Kolumbii jest nieustająca modlitwa i poświęcenie pracy i cierpień, a także działalność wychowawcza i charytatywna.

Na zakończenie Jan Paweł II polecił misjonarzy Kolumbii Matce Bożej Różańcowej z sanktuarium Chiquinquirá.

5. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z INDIANAMI. CZYM JEST AUTENTYCZNA POBOŻNOŚĆ. POPAYÁN, 4.07.1986.

Jan Paweł II skierował braterskie pozdrowienie do arcybiskupa Popayán i biskupów tej prowincji kościelnej: Ipiales i Pasto, jak też do ordynariuszy diecezji południowej Kolumbii, do kapłanów, zakonników, zakonnice oraz zgromadzonych wiernych, szczególnie zaś pozdrowił Indian *paeces i guambianos*.

Papież podkreślił, że wszyscy należą do wielkiej rodziny Kościoła i tworzą wierny Lud Boży, ze smutkiem wspominał i modlił się za ofiary ostatniego trzęsienia ziemi 31 marca 1983 roku. Trzęsienie ziemi zamieniło w ruiny dużą część miasta, napełniając bólem mieszkańców całego tego regionu.

Obecność papieża miała określony cel i zadanie, miała stać się bodźcem do całkowitej odbudowy duchowej, społecznej i materialnej, dokonywanej ze wzrokiem utkwionym w Ojcu, który jest w niebie. Prosta pobożność Indian, doceniona przez Jana Pawła II, miała stać się gwarancją głębokiego życia chrześcijańskiego i ochroną przed obcymi ideologiami, które docierają z Europy.

Jan Paweł II bardzo docenił pozytywne aspekty pobożności ludowej, zachęcając zebranych: „Oby nie zmalął wasz szacunek dla tych praktyk religijnych! W nich znajdziecie życiową syntezę, która umacnia wiarę we wszystkich okolicznościach życia, w radości i w smutku; która nosi w sobie głód Boga i daje wyostrzony zmysł pojmowania niewymownych przymiotów Boga: ojcostwa i opatrności; która przybliży obecność Chrystusa i Jego Najświętszej Matki; która oświeca serce i umacnia nowe życie w Duchu; która daje siłę do poświęcenia się i ofiarności; która rodzi takie wewnętrzne postawy, jak cierpliwość, umiłowanie krzyża, uznanie wartości cierpienia, życzliwość i szacunek dla innych oraz oderwanie

¹⁵ Jan Paweł II, *Misja, która nie zna granic*, dz. cyt., 8.

się od rzeczy ziemskich; która umacnia uczucia obywatelskie i patriotyczne, wznosząc je ku Bogu; która jednoczy różne grupy społeczne poprzez zbiorowe obrzędy i zacieśnia więzy wspólnoty kościelnej, przemieniając je we wspólny wyraz katolicyzmu Kościoła”¹⁶.

Od czasu utworzenia w roku 1546 przez papieża Pawła III diecezji Popayán, wierni nieustannie budowali w niej społeczność chrześcijańską, dzięki pracy wielu misjonarzy i misjonek. Szczególną rolę odgrywał i nadal odgrywa żywy kult Matki Bożej Wniebowziętej, wyrażany w pobożności ludowej. O tym powszechnym kulcie mówił dokument papieski: „Pobożność ludowa ma być instrumentem ewangelizacji i całkowitego chrześcijańskiego wyzwolenia, tego wyzwolenia, którego spragnione są ludy Ameryki Łacińskiej, świadome, że tylko Bóg wyzwala całkowicie z niewoli i znaków śmierci obecnych w naszych czasach”¹⁷. Przesłanie to było związane z rozpowszechnianą w Ameryce Łacińskiej tak zwaną *teologią wyzwolenia*, która przewidywała wyzwolenie polityczne z panujących warunków społecznych, nawet przy pomocy walki zbrojnej. Ten ruch był popierany przez niektórych teologów, zmęczonych trwającymi od wieków rządami, zdobytymi przemocą i krzywdzącymi najuboższych.

Pobożność ludowa może napotykać na niebezpieczeństwa, szczególnie przy źle pojętym kulcie, braku teologicznej wiedzy i używaniu religii do zmian społecznych, gdy nie odnosi się do prawdziwego kultu Boga, Zbawiciela, „jednego Pana, jednego Ducha, jednego Boga i Ojca”¹⁸. W takich wypadkach istnieje niebezpieczeństwo powstawania sekt, magii, fatalizmu czy bezpośredniego ucisku duchowo zagubionych wyznawców.

Wzorem autentycznej działalności duszpasterskiej pozostają czasy Dziejów Apostolskich (por. Rz 12, 5), szczególnie wskazania św. Pawła Apostoła, który nawoływał do miłości. Owa miłość braterska jest sprawdzianem prawdziwego kultu Boga i poszanowania ludzi jako dzieci Bożych.

Taka nowa ewangelizacja ponownie jest kierowana do wspólnot tubylczych i również do wszystkich *indios* rozproszonych po rozległym terytorium Kolumbii. Kościół katolicki – powszechny – popiera wszelkie działania w obronie kultury wyrażającej się w językach, obyczajach i stylu życia, a także popiera walkę o uzyskanie praw przysługujących obywatelom Kolumbii¹⁹. Wszyscy mają prawo do udogodnień w dziedzinie oświaty, pracy, ochrony zdrowia oraz sytuacji mieszkaniowej.

¹⁶ Jan Paweł II, *Czym jest autentyczna pobożność*. Przemówienie podczas spotkania z Indianami. Popayán, 4.07.1986, 4. Por. Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, 48; Instrukcja Kongregacji Nauki Wiary o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu, 22; Puebla, nr 444-459.

¹⁷ Jan Paweł II, *Dominum et vivificantem*, 57 (18.05.1986).

¹⁸ Jan Paweł II, *Czym jest autentyczna pobożność*, dz. cyt., 4.

¹⁹ Paweł VI chciał, aby fundusz *Populorum progressio*, stworzony z okazji jego wizyty w Kolumbii w 1968 roku, był przeznaczony na rzecz *campesinos*, zwłaszcza tych z regionu Cauca.

Na zakończenie papież pobłogosławił zebranych i polecił ich opiece Matki Bożej z Guadalupe i Chiquinquirá.

6. PRZEMÓWIENIE PODCZAS MSZY ŚW. DLA RODZIN. ZADANIA EWANGELIZACYJNE KOŚCIOŁA DOMOWEGO. CALI, 4.07.1986.

Tematem uroczystej Mszy św. dla rodzin, koncelebrowanej pod przewodnictwem Jana Pawła II, była ewangelizacyjna misja rodziny. Podczas liturgii sprawowanej na stadionie papież koronował figurę Maryi, zwaną „Virgen de las Mercedes” (Dziewica Pośredniczka łask), sprowadzoną z Hiszpanii w roku 1541.

Papież wyraził uznanie i podziękował zebranych, podkreślając wielkie bogactwo ludzkich serc w ich działaniu, w okazywaniu zalet pracowitości, dobroci i życzliwości. W sposób specjalny podkreślił znaczenie i rolę rodzin kolumbijskich, które wiernie przekazują wartości ludzkie i chrześcijańskie. Posłużył się tekstem Księgi Rodzaju opisującym stworzenie świata i człowieka (Rdz 1, 26), podkreślając wielkie znaczenie dobroci Boga, który zechciał uczynić człowieka na swój obraz. Powiedział: „Mężczyzna i kobieta, uczynieni na obraz i podobieństwo Boże, od początku pomyślni zostali tak, aby mogli rozwijać w czasie dialog miłości istniejący w sercu Boga i przekazywać Jego stwórcze słowo”²⁰.

Interpretacja tego przesłania Pisma Świętego zawiera nauczanie o związku mężczyzny i kobiety, opartym na miłości, która ma swe źródło w Bogu oraz na celu takiego związku, jakim jest wzajemna miłość i przekazywanie życia (por. Rdz 1, 28).

Konkludując papież powiedział, że człowiek jest obrazem Boga, mężczyzna i kobieta są wspólnotą dialogu i życia, a od posiadania ziemi i panowania nad innymi stworzeniami ważniejsza jest wspólnota życia i miłości.

Analiza tekstu ewangelicznego o cudzie w Kanie Galilejskiej potwierdza troskę Boga o człowieka, w tym wypadku troskę Syna Bożego o sprawy ludzkie. Cud w Kanie był pierwszym znakiem nowego przymierza, nowej komunii życia pomiędzy Bogiem a ludźmi. Nowe przymierze nawiązuje do pierwszego przymierza i wskazuje na charakter związku kobiety z mężczyzną, przymierza z Bogiem, jako pieczęci nierozzerwalnej i płodnej wspólnoty miłości.

Jan Paweł II zinterpretował również przemianę wody w wino: „Naszym błogosławieństwem będzie więc przyjęcie prawdy Chrystusa i osobiste przyłgnięcie do Niego”²¹. Przyjmowanie nauki Chrystusa, Jego prawdy, jest nieustającym winem – pociechą i mocą wiary we wszystkie wydarzenia zbawcze. Związki małżeńskie są wpisane w plan i miłość Bożego zbawienia, a małżeństwa sa-

²⁰ Jan Paweł II, *Zadania ewangelizacyjne Kościoła domowego*. Przemówienie podczas Mszy św. dla rodzin, Cali, 4.07.1986.

²¹ Tamże, 3.

kramentalne są znakiem jedności Chrystusa z Kościołem (Ef 5, 31). Takie jest właśnie zadanie rodziny: poświęcić się służbie miłości i życia, bronić konsekwentnie życia i miłości. Papież to zadanie nazywa służbą dla *cywilizacji miłości*, a związek kobiety i mężczyzny ma być, także w oczach społeczeństwa, jedyny i wyłączny. Związek rodzinny, małżonków i dzieci, jest bowiem na wzór Trójcy Przenajświętszej.

Papież wspominał nauczanie zawarte w adhortacji *Familiaris consortio* (49-50), gdzie jest wykazane znaczenie życia rodzinnego w zbawczym dziele Boga, a „Dom, rodzina – «Kościół domowy» – także powinny pełnić dzieło ewangelizacji”²², na mocy sakramentów: chrztu, bierzmowania, i sakramentu małżeństwa. Ewangelizacja i przekazywanie wiary ma się dokonywać przede wszystkim wobec dzieci zrodzonych w małżeństwie. Aby ten wysiłek i praca były skuteczne, ewangelizacja i katechizacja, prowadzona przez małżonków w rodzinie, muszą przybrać kształt wspólnoty kościelnej, czyli stawać się *Kościółem domowym*.

Miłość Boża rozlana i praktykowana w sercach rodzin, nie jest zamknięta, przeciwnie, ma dotrzeć do „każdego serca, do wszystkich innych wspólnot, do wszystkich zakresów współbywania i współżycia ludzi na ziemi: do zrzeczeń, ruchów czy instytucji, a wreszcie i do społeczeństwa jako takiego”²³ – będzie to rozszerzanie się cywilizacji miłości.

Przeciwieństwem cywilizacji miłości jest cywilizacja śmierci, jeśli rodziny nie realizują wzajemnej miłości i nie przekazują życia, prowadzą całe społeczeństwo do katastrofy, do zła, wyzysku, nienawiści i śmierci. Papież przypomniał wskazania w tej materii zawarte w encyklice *Dominum et vivificantem*²⁴.

Jan Paweł II zwrócił się do rodzin kolumbijskim z apelem i ostrzeżeniem: „Rodzinie zagrażają ideologie i instytucje, które wywierają na parę małżeńską nacisk psychologiczny lub na inne sposoby zmuszają ją do zamykania źródeł życia i odmowy przyjęcia z miłością nowego istnienia”²⁵. Ideologie zagrażające rodzinom i społeczeństwu to postawy zamykające człowieka tylko w doczesności, w relatywizmie moralnym i społecznym, a szczególnie w postawy egoistyczne, wyrażane w hasle „korzystaj z życia sam, dopóki możesz!”.

Jan Paweł II wskazał na wielkie zagrożenia wobec pokoju społecznego w formach zorganizowanego terroryzmu: „Pytam: na jakiej podstawie by się miało powierzyć dobro ludzi i narodów, cały postęp cywilizacji inicjatywie osób lub zorganizowanych grup, które, na przykład, usiłują wprowadzić systemy czy ideologie pociągające za sobą przemoc; które systematycznie zakłócają równowagę

²² Jan Paweł II, *Zadania ewangelizacyjne Kościoła domowego*, dz. cyt., 4.

²³ Tamże, 5.

²⁴ Jan Paweł II, *Dominum et vivificantem*, 57.

²⁵ Jan Paweł II, *Zadania ewangelizacyjne Kościoła domowego*, dz. cyt., 5.

społeczną, używając środków wywrotowych; czy tym, które dążą do rozwiązania sytuacji krytycznych najkrótszą drogą terroryzmu czy *guerrilli*?”²⁶.

Alternatywą dla tych zagrożeń jest słowo Chrystusa, pełne miłości, dobra, przebaczenia. Na nim można budować teraźniejszość i przyszłość, także zmieniać oblicze ziemi, czyli wprowadzać cywilizację miłości.

Papież zakończył przemówienie słowami Pisma Świętego: „Wy zaś, drodzy bracia i siostry: «Cokolwiek mówicie lub czynicie, wszystko [niech będzie] w imię Pana Jezusa, dziękując Bogu Ojcu przez Niego»” (Kol 3, 17)²⁷.

7. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z DZIEĆMI.
JESTEŚCIE MOIMI MAŁYMI – WIELKIMI WSPÓŁPRACOWNIKAMI.
CALI, 4.07.1096.

Do kaplicy seminarium, na spotkanie z Janem Pawłem II, przybyło około dwustu kolumbijskich dzieci należących do „Dzieciństwa Misyjnego”. Było to wielką radością i sposobnością do nawiązania dialogu w oparciu o teksty Pisma Świętego: „Dopuszczcie dzieci i nie przeszkadzajcie im przyjść do Mnie; do takich bowiem należy królestwo niebieskie” (Mt 19, 14). Dla Kościoła obecność dzieci jest nadzieją na przyszłość, jest dowodem, że Kościół rośnie, rozwija się, ogarnia nowe wzrastające pokolenie. Dzieci stają się współpracownikami papieża w dziele ewangelizacyjnym, poprzez modlitwę, dobre zachowanie w domu i wśród kolegów, a także poprzez przekazywanie swych ofiar na rzecz misji.

Papież zaproponował dzieciom utworzenie łańcucha miłości, który połączy świat, w imię pokoju i dobra, pomiędzy ludźmi poprzez modlitwę i ofiary. Wyznawanie wiary w Pana Jezusa i Matkę Najświętszą jest największym skarbem w wielkiej rodzinie Kościoła, który pragnie docierać do innych dzieci na całym świecie, aby i one miały dostęp do wielkich tajemnic zbawienia.

8. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z MIESZKAŃCAMI
„BARRIOS”. WZYWAM WAS DO SOLIDARNOŚCI.
MEDELLÍN, 5.07.1986.

Na stadionie Atanasio Girardot odbyła się pod przewodnictwem Jana Pawła II liturgia słowa, a zarazem spotkanie z mieszkańcami i robotnikami ubogich dzielnic Medellin. Przybyli wierni z 70 sąsiednich parafii. Papież skierował swoje przemówienie do wszystkich w Kolumbii i na całym świecie: „Dlatego

²⁶ Jan Paweł II, *Zadania ewangelizacyjne Kościoła domowego*, dz. cyt., 7.

²⁷ Tamże.

chciałbym, aby moje słowa dotarły do wszystkich ubogich parafii Kolumbii, a w sposób szczególny do waszych domów, dzielnic i miejsc pracy²⁸. Przesłanie, skierowane do najuboższych i potrzebujących pomocy, nawiązało do przesłania Chrystusa zawartego w Ewangelii św. Mateusza (Mt 11, 25). Była to modlitwa skierowana właśnie do pokornych i prostych z przesłaniem, że są oni bogactwem królestwa Bożego.

Zarówno Chrystus, a teraz Jego Kościół – mówił papież – ze szczególną troską pochyła się nad ubogimi i biednymi, ukazuje im Boga Ojca i jednocześnie uzmysławia godność każdego człowieka, a szczególnie tego, który jest w jakiegokolwiek potrzebie. Jan Paweł II przypomniał Instrukcję o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu²⁹, która podkreśla inne kryteria oceny szczęścia ludzkiego. Nie utożsamia ich z kryteriami, które chcą identyfikować szczęście z korzystaniem z dóbr doczesnych, posiadaniem czy materialnym bogactwem.

Nauka społeczna Kościoła propaguje postawę Chrystusa wobec ludzi biednych i potrzebujących, którzy są skarbem Kościoła, dlatego wypełnia on obowiązek solidarności, sprawiedliwości i miłosierdzia względem wszystkich, a w sposób szczególny względem najbardziej potrzebujących³⁰. Jan Paweł II skierował do biednych słowa współczucia, zrozumienia ich trudnej sytuacji, wymieniając kategorie biedy i niesprawiedliwości społecznej: „Do was, znużonych i udręczonych z powodu ubóstwa, niesprawiedliwości, braku miejsc pracy, niedostatków w dziedzinie szkolnictwa, służby zdrowia, budownictwa mieszkaniowego, a także braku solidarności ze strony tych, którzy choć mogliby wam pomóc, nie czynią tego”³¹.

Następnie papież zwrócił się z podziękowaniem i prośbą do przedstawicieli Kościoła, duchownych i świeckich o kontynuowanie wielkiego dzieła pomocy społecznej dla najbardziej potrzebujących. Ta działalność ma być wolna od wpływu elementów ideologicznych czy politycznych obcych Ewangelii, ma ona być autentyczną służbą najuboższym.

Służba ubogim nie powinna się ograniczać do pomocy społecznej i do ukazywania godności ludzkiej każdego ubogiego i potrzebującego, ta służba ma zawierać także troskę o wiarę i jej rozwój, a najlepszą drogą do takiego rozwoju jest nieustanna katecheza – nauczanie zgodne z Ewangelią. Papież powiedział: „[Katecheza] jest zasadniczą służbą na rzecz chrześcijańskiej promocji i uświadamiania godności ubogich, ich chrześcijańskiego powołania i przynależności do

²⁸ Jan Paweł II, *Wzywam was do solidarności*. Spotkanie z mieszkańcami „Barrios”, Medellín, 5.07.1986, 1.

²⁹ Instrukcja o chrześcijańskiej wolności i wyzwoleniu (22.03.1986) mówi, że pełnię wolności osoba uzyskuje dzięki wyzwoleniu dokonанemu przez Chrystusa.

³⁰ Tamże, 68.

³¹ Jan Paweł II, *Wzywam was do solidarności*, dz. cyt., 3.

Mistycznego Ciała Chrystusa³². Kościół stoi na straży sprawiedliwości i godności człowieka, sprzeciwia się wszelkiego rodzaju ideologiom i ruchom politycznym, wykraczającym poza zakres tych wartości.

Papież zwrócił się także do bogatych, którzy żyją w zbytku i luksusie obfitości, aby dostrzegli dramatyczną sytuację tych, którzy żyją w nędzy i cierpią głód. Jest to moralny obowiązek i duchowy nakaz solidarności, nakaz zrozumienia natury życia społecznego, w którym „Wartość człowieka wyraża się bardziej tym, czym jest, niż tym, co posiada” (*Gaudium et spes*³³, 35).

Jan Paweł II zaproponował działania w ramach wspólnej wiary, miłosierdzia Bożego, nadziei na nowy świat, przekonania, że jesteśmy braćmi w Jezusie Chrystusie, solidarnego poszukiwania koniecznych rozwiązań, dokonywania przemiany obecnej rzeczywistości. Te rozwiązania powinny się dokonywać na ewangelicznych zasadach współpracy i dialogu, a nie drogą konfrontacji zbrojnej i bratobójczej walki. Sposobem na postępowanie we współpracy i dialogu jest udział w Eucharystii, przez którą uobecnia się Zbawiciel, jednoczy wszystkich w miłości i solidarności Kościoła, Ludu Bożego i Ciała Chrystusa.

Papież stwierdził, że u podstaw złożonego problemu ubóstwa znajdują się nie tylko przyczyny koniunkturalne, lecz także strukturalne, uzależnione od społeczno-gospodarczej i politycznej organizacji społeczeństw. Są także wielkie odpowiedzialności ludzkie, które doprowadziły do tak drastycznie niesprawiedliwych struktur. Należy je zmieniać i w tych działaniach pozbyć się dominującego egoizmu, zachłanności i nadmiernego gromadzenia własności osobistych, które prowadzą do wielu form społecznego zła.

Nie ulega wątpliwości – mówił papież – że należy przystąpić do tworzenia nowego porządku społecznego, który byłby bardziej zgodny z wymogami sprawiedliwości. W takiej solidarnej sprawiedliwości powinny mieć udział kraje wysoko rozwinięte, pozbywając się egoizmu i zapatrzenia tylko we własne finansowe interesy, mogą pomóc biedniejszym społeczeństwom świata. Podobnie i kraje Ameryki Łacińskiej mogą działać wspólnie, mogą tworzyć porozumienia i budować własne struktury społeczno-gospodarcze, na nowych sprawiedliwych zasadach.

Jan Paweł II zachęcił do takich społecznych działań Kolumbijczyków odpowiedzialnych za politykę, gospodarkę i kulturę, którzy mogą uczynić wiele dobra dla siebie i własnego narodu.

Kończąc to spotkanie, papież wznosił żarliwą modlitwę do Dziewicy z Chiquinquirá, Królowej i Patronki Kolumbii, aby ożywiła ducha Magnificat (Łk 1, 46-55).

³² Jan Paweł II, *Wzywam was do solidarności*, dz. cyt., 5.

³³ Sobór Watykański II, *Gaudium et spes*, 35. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym ogłoszona przez papieża Pawła VI, 7.12.1965.

9. *WE WSPÓLNYM WYSIŁKU TWORZENIA NOWEGO SPOŁECZEŃSTWA. PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z INTELEKTUALISTAMI. MEDELLÍN, 5.07.1986.*

Spotkanie z profesorami uniwersytetów oraz innymi intelektualistami Kolumbii odbyło się wieczorem w gmachu seminarium. Przybyli przedstawiciele dwunastu wyższych uczelni, wśród nich Papieski Uniwersytet Bolivariański z 10 808 studentami oraz 962 profesorami. Papież stwierdził, że „Kościół potrzebuje kultury, tak jak kultura potrzebuje Kościoła”³⁴, a wspólne twórcze działania budują społeczność sprawiedliwą, opierającą się na miłości Boga i ludzi. Ośrodki uniwersyteckie są odpowiednim miejscem, gdzie można skutecznie kierować kulturą i społeczeństwem całego narodu, całego kontynentu. Takie zadanie łączy się z odpowiedzialnością, aby powstawały nowe społeczeństwa: społeczeństwa wolne, odpowiedzialne, świadome swojego kulturowego dziedzictwa; społeczeństwa sprawiedliwe, braterskie, współuczestniczące, w których człowiek, rozumiany całościowo, będzie zawsze miarą postępu. Dlatego Kościół wybiera środowiska uniwersyteckie i powierza im „kluczową i funkcjonalną opcję ewangelizacji”³⁵. Tak kultura, jak i związana z nią nauka powinny rozwijać w człowieku przede wszystkim jego duchowość, skłonność do dobra, miłości i sprawiedliwości. Niedopuszczalne jest, aby nauka była na usługach chciwości i przemocy. Uniwersytet powinien działać w sposób bezinteresowny i wolny oraz używać „legalnych środków nauczania, badania, postawy ogólnie nastawionej na słuchanie i współpracę, gotowości do zmieniania i do cierpliwego rozpoczynania od nowa”³⁶.

Jan Paweł II mówił o tożsamości narodu następująco: „Tożsamość kulturowa jest pojęciem dynamicznym i krytycznym: jest procesem, w którym w chwili obecnej odtwarza się dziedzictwo przeszłości i rzutuje się je w przyszłość, aby mogło być przyswojone przez nowe pokolenia. W ten sposób zapewnia się tożsamość i postęp grupy społecznej”³⁷. Wszystkie kultury partykularne, które starają się zachować własną tożsamość, powinny to czynić z wielką odpowiedzialnością, prawdą i własnym bogactwem duchowym i materialnym, obejmując naród jako całość: wartości, struktury i osoby. Niezastąpioną rolę w kształtowaniu tożsamości narodu ma kształcenie, odgrywa ono rolę czynną, krytyczną i wzbogacającą wobec samej kultury. Kultura, razem z tradycją tożsamości narodowej, ściśle łączy się z wiarą, dlatego ośrodki uniwersyteckie powinny tworzyć: „i stawać w obronie autentycznej kultury prawdy, dobra i piękna, wolności i postępu: kultury mogącej

³⁴ Jan Paweł II, *We wspólnym wysiłku tworzenia nowego społeczeństwa*. Przemówienie podczas spotkania z intelektualistami, Medellín, 5.07.1986, 1.

³⁵ Conferencia General del Episcopado Latinoamericano, Puebla 1055 (28.01.1979).

³⁶ Jan Paweł II, *We wspólnym wysiłku*, dz. cyt., 1.

³⁷ Tamże, 2.

się przyczynić do dialogu między nauką a wiarą, kulturą chrześcijańską, kulturą lokalną i uniwersalną cywilizacją³⁸.

Relacja pomiędzy kulturą a wiarą ciągle trwa, jest ona żywa i aktualna, „a wiara, która nie staje się kulturą, jest wiarą nie w pełni przyjętą, nie w pełni przemysłaną, wiarą nie przeżywaną wiernie³⁹, ostatecznie wiara rodzi i tworzy kulturę.

Z powyższych racji wynika, że na uniwersytetach katolickich, w Kolumbii także, powinna być prowadzona działalność pastoralna, a także ścisła współpraca z organizacjami uniwersyteckimi krajowymi i międzynarodowymi oraz utrzymywane kontakty z Kongregacją Wychowania Katolickiego i z Papieską Radą ds. Kultury.

Na zakończenie przemówienia Jan Paweł II wyraził uznanie dla zasłużonego Papieskiego Uniwersytetu im. Bolívara w Medellín, który obchodził swe pięćdziesięciolecie. Wyraził nadzieję, że przedstawione postulaty będą realizowane i udzielił błogosławieństwa zebrany reprezentującym swe rodziny.

10. KOŚCIÓŁ CHCE I POTRZEBUJE ŚWIĘTYCH ŚWIECKICH.
HOMILIA PODCZAS MSZY ŚW. DLA LAIKATU KOLUMBII.
BUCARAMANGA, 6.07.1986.

Jan Paweł II przybył do Bucaramanga, stolicy departamentu Santander. W kaplicy seminarystycznej odmówił modlitwę „Anioł Pański” i ok. godz. 15.00, na terenie dawnego lotniska, odprawił Mszę św., w której uczestniczyli wierni z prowincji kościelnych Bucaramanga i Pamplona.

Papież pozdrowił wszystkich zebranych, a ze słowami podziękowania za wiarę zwrócił się do ludzi świeckich zaangażowanych w głoszenie Ewangelii słowem i przykładem swojego życia, ukierunkowanych w stronę cywilizacji miłości. Mówił także o trudnościach: materializmie, konsumpcjonizmie, sekularyzmie, które zaślepiły i uczyniły twardymi serca wielu ludzi. Wyraził jednak wiarę, że jest także wiele życzliwości i chęci przyjmowania Chrystusa do swoich domów i serc. Pole do działania jest ogromne – wioski i miasta czekają na przesłanie ewangeliczne.

Papież wspominał o powszechnym powołaniu, jakie obowiązuje w Kościele Chrystusowym. Nauka Soboru Watykańskiego II⁴⁰ podkreśla niezbywalność i obowiązek bycia apostołem każdego ochrzczonego, bierzmowanego i świadomego członka Kościoła. „Kościół chce i potrzebuje świętych świeckich, którzy byliby uczniami i świadkami Chrystusa, budowniczymi chrześcijańskich wspól-

³⁸ Jan Paweł II, *We wspólnym wysiłku*, dz. cyt., 3.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Sobór Watykański II, *Apostolicam actuositatem*, 3. Dekret o apostołstwie świeckich uchwalony 18.11.1965. Zob. Paweł VI, *Evangeliū nuntiandi*, 70.

not, przeobrazicielami świata według wartości Ewangelii⁴¹ – stwierdził papież i nawiązał do przewidzianego na 1987 rok synodu biskupów, poświęconego powołaniu i misji świeckich w Kościele i w społeczeństwie⁴².

Jan Paweł II skierował szczególne podziękowanie dla kolumbijskich kobiet za głoszenie Ewangelii, podtrzymywanie i przekazywanie wiary z pokolenia na pokolenie: „Kobiety są niejako aniołami stróżami chrześcijańskiej duszy Ameryki Łacińskiej; roztropne, wytrwałe i wierne, były nauczycielkami wiary w rodzinach i w narodowej wspólnoty”⁴³. Wzorem Najświętszej Maryi Panny kobiety „przynosiły” Jezusa do własnych domów i miały znaczący wpływ na całe dzieło zbawienia.

Świeccy wyznawcy Chrystusa powinni mieć dwa wielkie umiłowania: miłość do Chrystusa ukrzyżowanego i miłość do Kościoła.

Na zakończenie papież polecił dzieło ewangelizacji wszystkim zebranych, za przyczyną Matki Najświętszej, i udzielił apostołskiego błogosławieństwa.

11. *HANDLARZE WOLNOŚCIĄ SWOICH BRACI. W SANKTUARIUM ŚW. PIOTRA KLAWERA. CARTAGENA, 6.07.1986.*

Jan Paweł II przybył do Cartageny, stolicy departamentu Bolívar. Cartagena była jednym z głównych ośrodków handlu niewolnikami. W tym właśnie mieście żył, pracował i umarł „sługa niewolników” – św. Piotr Klawer. Papież dokonał koronacji figury „Nuestra Señora de la Candelaria” (Matka Boża Gromniczna), od czterystu lat czczona w miejscowym sanktuarium. Przemówienie papieża poświęcone było 500-leciu ewangelizacji Ameryki Łacińskiej. Ta znacząca rocznica ewangelizacji została zapowiedziana przez papieża w mieście Santo Domingo, gdzie mówił o znaczeniu i perspektywach obchodów Pięćsetlecia, które poprzedziła Nowenna Lat⁴⁴.

Dzieło ewangelizacji było rozpoczęte i kontynuowane zgodnie z nakazem Chrystusa i pierwsi misjonarze okazali się wierni temu wezwaniu i misyjnej naturze Kościoła. Kościół, posłuszny Chrystusowi, nieustannie wysyłał zwiastunów Ewangelii na cały świat i do ludzi wszelkiej kondycji, na chwałę Bożą i dla zbawienia wszystkich.

Dzieło ewangelizacji trwa i umacnia się, rozwija się i promieniuje na kultury narodów Ameryki Łacińskiej oraz stanowi przykład dla innych narodów świata.

⁴¹ Jan Paweł II, *Kościół chce i potrzebuje świętych świeckich*. Homilia podczas Mszy św. dla laikatu Kolumbii. Bucaramanga, 6.07.1986.

⁴² VII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne, 1-30.10.1987, *Powołanie i misja świeckich w Kościele i w świecie*.

⁴³ Jan Paweł II, *Kościół chce*, dz. cyt., 6.

⁴⁴ Zob. Jan Paweł II, *Homilia na otwarcie „Nowenny Lat”*, 12.10.1984, „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, (1984), nr 10.

W Kolumbii i innych państwach Ameryki Łacińskiej wiara została przekazana przez rodzinę, szkołę i Kościół, przybierała formy popularne, także poetyckie i muzyczne, zgodnie ze wskazaniami Soboru Trydenckiego⁴⁵. Dominowała religijność ludowa, wybitnie eucharystyczna i maryjna, oparta na modlitwie różańcowej.

Papież zaznaczył wielką rolę religijności metyskiej, która stała w obronie praw Indian, a była podejmowana, pośród wielu trudności, przez zakonników i misjonarzy tej miary, co Juan del Valle, Agustín de la Coruña⁴⁶ i Luis Zapata de Cárdenas⁴⁷. Od początku dzieła ewangelizacyjnego Kościół był pionierem rozwoju kultury i jemu głównie zawdzięcza się założenie pierwszego uniwersytetu, otwarcie możliwości dla społecznego awansu kobiety oraz artystyczne i naukowe inicjatywy w wielu dziedzinach. Duże znaczenie w obronie i ustanawianiu praw człowieka mieli dwaj kapłani z Towarzystwa Jezusowego: o. Alonso de Sandoval⁴⁸ i św. Piotr Klawer⁴⁹. O. Alonso de Sandoval napisał dzieło: *De instauranda Aethiopum salute*⁵⁰ (O naprawieniu zdrowia Etiopczyków). Chodziło o krucjatę, która przy pomocy broni duchowej zdobyłaby dla Chrystusa nową rasę, otwierając drogę dla przyszłej ewangelizacji Afryki, zniesienia niewolnictwa w Ameryce i zdecydowanego wypowiedzenia się Kościoła przeciwko segregacji rasowej. Piotr Klawer poświęcił się misji cierpliwego katechizowania przywożonych z Afryki niewolników, udzielał im chrztu oraz odważnie bronił ich wobec wszelkich nadużyć.

Papież wezwał do wspólnego działania pasterzy i wiernych w głoszeniu Ewangelii w trzecim tysiącleciu historii Kościoła, ponieważ od Ameryki Łacińskiej oczekuje się, aby odegrała ważną rolę w świecie. Ameryka Łacińska jest przykładem «inkulturacji»⁵¹, poprzez którą „słowo kultury każdego narodu

⁴⁵ Sobór Trydencki odbywał się w latach 1545-1563.

⁴⁶ Agustín de la Coruña urodził się w 1508 r., zmarł w Popayán 25.11.1589 r. 24.06.1624 r. w Salamance przyjął habit dominikanów bosych. W 1526 r. złożył śluby zakonne. Studiował teologię na uniwersytecie, tam spotkał zakonnika Toribio Mogrovejo (późniejszego biskupa w Limie) i św. Ignacego Loyolę (1491-1556 – założyciela zakonu jezuitów). Ojciec Augustyn przybył do Meksyku w 1533 r. wraz z innymi zakonnikami dominikanami. Był nauczycielem i przełożonym wielu wspólnot zakonnych, a w 1560 r. został mianowany prowincjałem.

⁴⁷ Luis Zapata de Cárdenas (1515-1590), kapłan, franciszkanin hiszpański, pracował jako misjonarz w Peru i Kolumbii.

⁴⁸ Alonso de Sandoval (1576-1652), jezuita i misjonarz w Cartagenie, Kolumbia.

⁴⁹ Święty Piotr Klawer (1580-1654), hiszpański jezuita, misjonarz, opiekun niewolników, apostoł Murzynów, święty Kościoła katolickiego.

⁵⁰ *De instauranda Aethiopum salute* (1627) – najstarsze znane studium poświęcone afrykańskiemu niewolnictwu w kolonialnej Ameryce – jezuita Alonso de Sandoval opisał dziesiątki afrykańskich grup etnicznych, ich języki i ich przekonania, a także przedstawił nadużycia niewolnictwa w obu Amerykach.

⁵¹ Inkulturacja – strategia misyjna polegająca na szanowaniu lokalnych tradycji. Mowa św. Pawła na ateńskim areopagu stała się paradygmatem „inkulturacji” (por. Dz 17, 22-31).

staje się zdolne do ukazania i głoszenia (...), że Chrystus jest Synem Bożym, Zbawicielem, który zmartwychwstał⁵². Dlatego Kościół głosi Ewangelię i kiedy narody przyjmują wiarę, wciela się w nie i przyswaja ich kultury.

Jan Paweł II dostrzegając znaki Opatrzności Bożej w ewangelizacji narodu kolumbijskiego, wśród których wymienił: coraz większe pragnienie słowa Bożego, postawę modlitewną, czyny miłosierdzia, gorliwość w głoszeniu Dobrej Nowiny, katechezę na wszystkich poziomach, świadome sprawowanie liturgii, doświadczenie nowego życia w Duchu Świętym.

Współczesne przemiany kulturowe, polityczne, ekonomiczne i społeczne społeczeństwa sprawiają, że stajemy czasem wobec wyzwań, jakich nie zna historia, domagających się nowej i twórczej syntezy Ewangelii i życia. Dlatego Kościół głosi i praktykuje cnotę miłości i pragnie, aby wprowadzać ducha chrześcijańskiego do spraw doczesnych i wszystkich dziedzin życia społecznego.

Na zakończenie Jan Paweł II wezwał do jedności z Kościołem powszechnym zarówno świeckich, jak i duchownych: są to „więzy miłości i wierności, ochoczej uległości Urzędowi Nauczycielskiemu Piotra”⁵³.

PODSUMOWANIE

Wizyta apostołska Jana Pawła II w Kolumbii miała charakter religijny, naukowy i społeczny. Papież odniósł się do wielu spraw socjalnych nurtujących społeczeństwo kolumbijskie, wskazał na potrzebne reformy, tak dla państwa, jak i dla lokalnego Kościoła.

Jan Paweł II zaprosił narody Ameryki Łacińskiej do wprowadzania we wszelkie relacje międzyludzkie cywilizacji miłości, opartej na prawdzie, sprawiedliwości i solidarności. Taka cywilizacja może zapobiegać wielorakim konfliktom wewnętrznym i międzynarodowym. Początkiem działania w społeczeństwie kolumbijskim powinno być obopólne porozumienie na zasadach przebaczenia i współpracy. Wszelkie ugrupowania militarne *guerrillas* powinny dojść do porozumienia z rządem i wspólnie tworzyć rozwijające się i pokojowe społeczeństwo.

Z historycznego punktu widzenia Ameryka Łacińska, w tym Kolumbia, przeżywały 500-lecie chrystianizacji. Była to okazja do podsumowań, oceny i podziękowania Bogu i ludziom, misjonarzom i misjonarkom w szczególności, za wielkie osiągnięcia ewangelizacyjne. Chrześcijaństwo zakorzeniło się w Ameryce Łacińskiej dzięki wysiłkom wielu organizacji, tak duchownych,

⁵² Jan Paweł II, *Handlarze wolnością swoich braci*. W sanktuarium św. Piotra Klawera, Cartagena, 6.07.1986.

⁵³ Tamże, 11.

jak i świeckich, a szczególną rolę odegrali święci. W całym dziele przyjęcia i życia wiarą chrześcijańską wielką rolę odegrał i dalej odgrywa kult Matki Bożej i religijność ludowa.

BIBLIOGRAFIA

- Ambrogetti A., *Rozmowy w samolocie z Janem Pawłem II*, Kraków 2011, s. 38-43.
Insegnamenti di Giovanni Paolo II, Rzym 1982, t. IX, 2, s. 7-224.
- Jackowski A., Soljan I. (red.), *Leksykon pielgrzymek Jana Pawła II*, Kraków 2005, s. 172-175.
- Jan Paweł II w Kolumbii. Przemówienia i homilie*, w: A. Piętka (red.), *Nauczanie papieskie*, t. IX, 2, Poznań 2007, s. 3-112.
- Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. XII, Kraków 2009, s. 649-714.
- Jan Paweł II, *Homilia na otwarcie „Nowenny Lat”*, 12.10.1984, „L'Osservatore Romano”, wyd. polskie, (1984), nr 10.
- Jan XXIII, *Mater et Magistra*, Paris 1963, s. 47-121, w: AAS 53 (1961), s. 401-464. „L'Osservatore Romano” (1986), nr 6, s. 1-32.
- Moskwa J., *Kalendarium pontyfikatu Jana Pawła II*, Kraków 2014, s. 193-196.
- Polak G., *Niestrudzony Pielgrzym Miłości. 104 podróże papieża Jana Pawła II*, Warszawa 2008, s. 160-163.
- Polak G., *Wielka encyklopedia Jana Pawła II*, Warszawa 2005, t. III, s. 233-234.
- Woźniakowski H., *Niosąc pokój Chrystusa po kolumbijskich drogach*, „Tygodnik Powszechny” (1986), nr 28, s. 1-2.

KSIĄŻKI WYDANE W SERII

ROZPRAWY I MONOGRAFIE

(do tomu XIII pod nazwą Sympozja Instytutu Papieża Jana Pawła II w Warszawie)

Tom I

Ewangelia życia a utylitaryzm w nauczaniu Jana Pawła II (2008)

Tom II

Jan Paweł II w Ekwadorze (2009)

Tom III

Stworzeni do miłości. Wokół Jana Pawła II teologii ciała (2011)

Tom IV

Jan Paweł II w Peru (2011)

Tom V

Aksjologiczne aspekty Pisma Świętego. Wokół Verbum Domini (2012)

Tom VI

Jan Paweł II w Boliwii (2012)

Tom VII

Zadania rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym.
30. rocznica Familiaris consortio (2012)

Tom VIII

Brama do wolności. III pielgrzymka Jana Pawła II do Polski (2012)

Tom IX

Sobór Watykański II w służbie odnowy wiary. Nauczanie soborowe
w kontekście pontyfikatu Jana Pawła II (2013)

Tom X

Chrześcijaństwo i bezpieczeństwo. Znaczenie Jana Pawła II w dyskursie
polemologiczno-irenologicznym (2014)

Tom XI

Jan Paweł II w Paragwaju (2014)

Tom XII

Jan Paweł II w Argentynie (2015)

Tom XIII

Miłość i życie. Małżeństwo i rodzina w budowaniu cywilizacji miłości (2015)

Tom XIV

Rodzina. Trud, praca, świętowanie (2015)

Tom XV

Family Versus Post-Modernity Challenges: Upbringing, Problems, Assistance and Support (2016)

Tom XVI

Jan Paweł II w Chile (2016)

Tom XVII

Wsparcie rodziny. Założenia i praktyka w ujęciu interdyscyplinarnym (2017)

Tom XVIII

Jan Paweł II w Ameryce Środkowej (2017)

Tom XIX

Wartość życia. Współczesność przez pryzmat encykliki św. Jana Pawła II Evangelium vitae (2017)

Tom XX

The Value of Life. The Present Time Through the Prism of St. John Paul II's Encyclical Evangelium Vitae (2017)

Tom XXI

Ekonomia a chrześcijaństwo. Świat biznesu przez pryzmat encyklik św. Jana Pawła II Centesimus Annus i Laborem Exercens (2017)

Tom XXII

Jan Paweł II w Kolumbii (2018)

